

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ОПАНУВАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Мовленнєва підготовка охоплює увесь період перебування дітей у дошкільних навчальних закладах і зумовлена програмами розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови. Правильне писемне мовлення – запорука успішного навчання в цілому й розвитку мовлення зокрема, тому важливо, насамперед, сформувати в дитини активну позицію щодо цієї діяльності.

Роль навчання в засвоєнні дитиною рідної мови підкреслювали Л. Пенєвська, Є. Тихєєва, О. Усова, К. Ушинський та ін.

Визначення основних компонентів підготовки дітей до школи впродовж перебування дитини в дошкільному навчальному закладі окреслено в працях Л. Артемової, З. Борисової, Н. Ветлугіної, Е. Вільчковського, Р. Зініч, В. Логінова, В. Нечаєвої, Г. Петроченко, О. Усової та ін.

Значний внесок у вивчення проблеми підготовки старшого дошкільника до писемного мовлення зробили праці Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Р. Буре, Р. Жуковської, В. Логінової, В. Нечаєвої та ін.

Окремі аспекти вищезгаданої проблеми висвітлено в працях Е. Ельконіна, Л. Журової, О. Запорожця, Г. Леушиної, Г. Люблінської, Г. Ляміної, Ф. Сохіна та ін.

Мета статті полягає в розкритті закономірностей формування рухових навичок у дітей.

Мовлення – це діяльність спілкування, що виражається через мову. Підготовка дитини до опанування писемного мовлення охоплює всі періоди дошкільного дитинства.

Перш за все, з'ясуємо зміст таких понять, як “підготовка” та “мовленнєва підготовка”.

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” поняття “підготовка” розглядається як дія за значенням підготувати; запас знань, навичок, досвід тощо, набутий у процесі навчання, практичної діяльності [3, с. 767]. Результатом підготовки є готовність, що трактується в цьому словнику у двох значеннях: “як стан готового і бажання зробити щонебудь” [3, с. 194]. Готовність є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності. Це зумовлено складністю й багатогранністю навчально-виховного процесу. У визначенні поняття готовності дослідники йдуть різними шляхами: одні акцентують увагу на його структурних складових, інші – на його сутності. У науковій літературі існує декілька підходів до визначення структурних складових готовності: готовність як сукупність знань, умінь, навичок (Н. Кузьміна, Л. Кондрашова, В. Моляко, В. Слассьонін, О. Щербаков); готовність як функціональний стан (Н. Букіна, Ф. Генів, А. Ковальов, Л. Лавров, М. Левітов, А. Ліненко); готовність як складне особистісне утворення (М. Дяченко, Ю. Гільбух, Л. Кандибович); готовність як синтез властивостей особистості (В. Крутецький). Отже, зазначений термін збагачує поняття “підготовка”.

Поняття “мовленнєва підготовка” в “Лінгвістичному енциклопедичному словнику” трактується таким чином:

1) загальномовленнєва підготовка – розвиток навичок усного мовлення, навичок використання одиниць мови для мислення, спілкування;

2) спеціальна мовна (мовленнєва) підготовка – пропедевтика вивчення мови, початкове усвідомлення її знакової системи, формування основ спеціальних умінь у галузі читання, письма, аналіз мовних явищ [6].

Читання є складною аналітико-синтетичною діяльністю. За визначенням Д. Ельконіна, читання є відтворенням звукової форми слова на основі його графічного позначення.

Сучасна дослідниця І. Карабаєва зазначає, що являє собою читання та письмо в дошкільлі. На її думку, читання дошкільняти – це вміння сприймати, озвучувати й розуміти тексти, написані друкованими літерами. Письмо дошкільняти – це перехід від ігрового відтворення форм до використання графічних знаків (букв) як елементів мови. Вона звертає увагу на те, що читання та письмо мають велике значення в психічному розвитку дитини, оскільки перед нею розкривають нові форми спілкування з оточенням. Також автор зазначає, що формування психологічних передумов до оволодіння старшими дошкільниками писемною мовою розпочинається з ознайомлення з літерою. Літера – один з початкових знаків грамоти, писемності, з літер будуються склади, слова. Це комплексний подразник, який включає форму, величину, просторове відношення знака чи його елемента, кількість подібних елементів. Основа подразника – звук. Зі звуками мови (фонемами) діти ознайомлюються на попередніх етапах навчання. Літери – знаки для писемного позначення звуків мови [4].

А. Богуш розглядає поняття “мовленнєва підготовка” як “оволодіння практичними мовленнєвими навичками, вдосконалення комунікативних форм і функцій дійсності, формування її усвідомлення” [1].

Проблеми розвитку писемної мови в дітей здавна привертала увагу психологів і педагогів. Так, відомий психолог Д. Ельконін зазначав, що в дошкільному віці перебудова рухів і дій дитини полягає в тому, що вони починають практично виконуватися, контролюватись і регулюватись самою дитиною на основі уявлення про майбутню дію та умови її здійснення.

Для опанування писемного мовлення, як зазначає сучасна дослідниця І. Карабаєва, у дітей старшого дошкільного віку слід сформувати: інтерес до друкованого слова та розуміння старшим дошкільником його значення; цілісне сприймання на слух друкованого тексту, розуміння його змісту та емоційне ставлення до подій, про які йдеться; вміння виділяти з мовного потоку речення, у реченнях розрізняти слова, у словах – склади та звуки [4].

Зазначимо, що впродовж дошкільного віку зростає роль слова у формуванні рухових навичок. Це підвищує ефективність рухового навчання, навички набувають усвідомленого й узагальненого характеру, легко переносяться в нові умови, знижується кількість помилок, зменшується час, необхідний на засвоєння нових навичок, що сприяє формуванню в дітей старшого дошкільного віку складніших рухових навичок.

В основі оволодіння письмом лежать рухові навички. Фізіологічною основою навичок є вчення І.П. Павлова про утворення тимчасових нервових зв'язків у корі головного мозку. У центральній нервовій системі є два відділи: відділ прямого проведення нервового струму, що забезпечує постійний зв'язок, і відділ, який забезпечує тимчасові зв'язки. Оволодіння руховими навичками, зокрема графічними, і є утворенням тимчасових нервових зв'язків у корі головного мозку дитини. Розвиток рухів і формування рухових навичок залежить як від дозрівання нервово-м'язового апарату дитини, так і від змісту й будови діяльності на певному віковому етапі. За даними фізіології, нервова система та нервово-м'язовий апарат дитини в 6 років уже сформовані, як у дорослої людини. Після 5–6 років у дітей у корі головного мозку, згідно із законом утворення умовних рефлексів, утворюються умовно-рефлекторні функції читання та письма. У психічному розвитку дитини рухи руки мають особливе значення, вони починають розвиватися досить рано. Вже в переддошкільному віці дитина легко маніпулює предметами та іграшками, хоча рука її ще недостатньо рухома, рухи некоординовані, неточні. У дошкільному віці діяльність дитини урізноманітнюється, вдосконалюються рухи руки, пов'язані з використанням інструментів і знарядь праці (ножиці, молоток, пензлик, олівець). Дошкільний вік вважається “специфічною” орієнтовною стадією, під час якої дошкільник ознайомлюється з графічними рухами й формами. Виокремлюють три групи навичок письма:

- 1) технічні – це вміння правильно користуватися письмовим приладдям, координувати рухи руки, дотримуватися гігієнічних правил;
- 2) графічні – це вміння зображати окремі літери та слова (правильний нахил, розмір, розташування літер на лінійці);
- 3) орфографічні – це вміння правильно визначати звуковий і буквенний склад слів [2, с. 695].

Сучасна дослідниця Н. Кравець вважає, що підготовку дитини до письма варто починати саме з формування технічних навичок. Ми погоджуємось з думкою Н. Кравець щодо важливості привчання дитини до таких гігієнічних правил під час письма:

- 1) зошит доцільно розміщувати напроти осі тіла під кутом 60–70 градусів;
- 2) відстань від очей до зошита має бути не менше ніж 30–35 см;
- 3) голову тримати прямо (не нахиляючи в жоден бік);
- 4) руки повинні лежати на поверхні стола (лікть можуть виступати за край стола);
- 5) ліва рука має підтримувати зошит і рухати його вгору в міру заповнення рядків;
- 6) ноги слід зігнути під прямим кутом. Неприпустимо випрямляти їх уперед під столом, загинати під стілець чи сидати на одну з них, бо від цього втрачається точка опори, і дитина лягає грудьми на стіл [5].

Крім цього, дітей необхідно посадити так, щоб стіл і стілець відповідали їхньому зростові. Відстань від грудей дитини до краю стола має дорівнювати ширині долоні, тобто 3–4 см. Джерело світла повинно бути зліва.

Відомий фахівець у галузі дошкільного виховання, зокрема дошкільної лігводидактики, А. Богуш підкреслює, що технічні навички письма мають свою специфіку та свої труднощі. Разом з тим не менш складні й графічні навички. Для сформованості графічної навички в дитини ми маємо утворити в неї асоціації між тим, що вона чує, говорить, та тим, що відтворює (звук, складом, словом). А. Богуш звертає увагу на те, що в оволодінні навичкою письма, як і будь-якою іншою руховою, набувають значення підготовчі вправи, мета яких полягає в підготовці руки дитини до письма, формуванні рухового стереотипу, допомозі дитині позбутися тих труднощів, які виникають на початкових етапах оволодіння навичками письма. Вона наголошує на тому, що корисними вправами для підготовки руки дитини до письма є декоративне малювання фарбами та олівцями на обмеженому просторі. Крім вправ, вона пропонує використовувати опис зорових і слухових диктантів, які допоможуть закріпити рухові навички, сформовані на заняттях, та проводити їх у всіх вікових групах. Для дітей старшого дошкільного віку доцільно вводити спеціальні вправи, покликані підготувати руку до письма: навчити безвідривних рухів, проведення прямих і похилих, ламаних, вертикальних і горизонтальних ліній, орієнтування в зошиті. Значну увагу приділяє дидактичним іграм з дрібним дидактичним матеріалом (паличками, соломинками, кульками, втулками), що сприяють розвитку дрібних м'язів рук [2].

Досліджуючи вищезазначену проблему, Н. Кравець зазначає, що основним методом підготовки дошкільника до письма є гра. Вона пропонує використовувати різноманітні ігри: ігри-вправи, ігри-заняття. Особливого значення надає автодидактичним іграм зі спеціальними об'єктами, якими дитина маніпулює: з мозаїкою, нитками, шнурками, тістом, пластиліном, геометричними фігурами, фігурками казкових персонажів, овочами, фруктами, що сприяє тренуванню пальців рук, розвитку зорової й тактильної пам'яті, сенсорно-перцептивної сфери. Поряд із цим значну увагу приділяє штрихуванню шаблонів, трафаретів. Під час штрихування закріплюються дрібні рухи пальців та кисті рук, розвивається зорово-просторове сприйняття, формується зорова пам'ять тощо [5].

Таким чином, готуючи дитину до письма, варто подбати про розвиток: кисті руки й дрібних м'язів пальців; координації рухів руки, пальців, передпліччя; вміння визначати центр, середину, підпорядковувати рухи руки, очей контролю за свідомістю; просторових уявлень (ліворуч, праворуч, внизу, вгорі, у правому верхньому кутку, у правому нижньому кутку, у лівому верхньому кутку, у лівому нижньому кутку, над і під лінією, між лініями); плавності, точності й ритму рухів; уміння проводити півхвилини безвідривні лінії на окремому аркуші паперу, у зошиті [2].

Висновки. Отже, в основі оволодіння письмом лежить формування “рухової навички”. У процесі письма утворюються зв'язки між елементами мови й рухами, потрібними для їх позначення на письмі. Подальші розвідки в заданому напрямі пов'язані з подальшим дослідженням сутності поняття “писемне мовлення”.

Література

1. Богуш А.М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників / А.М. Богуш // Наука і освіта. – 1998. – № 1–2. – С. 16–20.
2. Богуш А.М. Підготовка руки дитини до письма / А.М. Богуш // Дошкільна лігводидактика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [упорядн. А.М. Богуш]. – К. : Слово, 2005. – С. 694–704.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. гол. ред. В.Г. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
4. Карабаєва І. Я вчуся читати і писати / І. Карабаєва // Дошкільне виховання. – 2000. – № 9. – С. 6–7.
5. Кравець Н. Підготовка руки дитини до письма / Н. Кравець // Дошкільне виховання. – 2003. – № 10. – С. 18–19.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 636 с.

ЗОРОЧКІНА Т.С.

ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей, учнів, студентів являє собою нове завдання вдосконалення системи освіти [1, с. 29]. Зокрема, у наш час значна увага приділяється виявленню обдарованості.

Аналіз зарубіжних праць щодо обдарованих дітей свідчить, що в них судження про ступінь обдарованості базуються переважно на тестових методиках вимірювання інтелекту.

Психологічні праці, присвячені вимірюванню дитячого інтелекту, зводяться до того, що завдяки тестовим методикам з'ясовується успішність розв'язання дитиною певних завдань, а потім шляхом співвіднесення рівня досягнень із нормами віку встановлюється величина здібностей. Вважається, що мірою обдарованості є “інтелектуальний коефіцієнт (IQ)”: діти є обдарованими, якщо інтелектуальний коефіцієнт IQ дорівнює 130 і більше) [2, с. 135].

Прагнення до інтегративних підходів до дослідження обдарованості було завжди одним з головних. Воно заявлено в нашій країні в унікальних логніюдних експериментах Н. Лейтеса, сформульовано як важливий напрям досліджень В. Шадриковим. Один із таких інтегральних напрямів полягає в тому, щоб зрозуміти природу обдарованості й таланту як загальну передумову розвитку творчої людини [1, с. 33].

Мета статті – розглянути підходи до діагностики обдарованих дітей.

Дослідження в галузі психології творчості становить основу концепції творчої обдарованості А. Матюшкіна [1], як у розумінні природи обдарованості, так і в розв'язанні проблем діагностики й розвитку. Ця концепція дає змогу розкрити обдарованість як передумову становлення й розвитку творчої особистості, здатної не лише до створення нового, а й до самовираження, до саморозкриття.